

FOYDALI QAZILMALARNI KAVLAB OLGANLIK UCHUN SOLIQLAR (NKMK MISOLIDA)

Yusupov Mironshox Isomiddin o'g'li
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish O'zbekiston Statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat sanoat ishlab chiqarishining umumiy hajmida tog'-kon sanoatining ulushi 10 foizdan ortiqni tashkil qiladi. O'zbekistonda NKMK misolida foydali qazilmalarni qazib olish soliqlarini o'rganish mamlakatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasi kontekstida dolzarb va talabga ega. Amaldagi soliq mexanizmlari samaradorligini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlash va milliy iqtisodiy siyosat maqsadlariga erishishga xizmat qiladi.

Respublikamizning Soliq kodeksiga ko'ra Soliq bazasi soliq to'lovchi tomonidan mustaqil ravishda har bir qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmaga nisbatan aniqlanadi¹. Oltin, kumush, platina, palladiy, mis, rux, qo'rg'oshin va molibden (bundan buyon ushbu moddada metallar deb yuritiladi) bo'yicha soliq bazasi ruda, konsentrat va (yoki) qayta ishlashning yakuniy mahsuloti (tayyor mahsulot) tarkibidagi har bir metallga nisbatan aniqlanadi.

Metallarni qazib olish (ajratib olish) chog'ida quyidagilar soliq bazasi bo'ladi:

1) agar ushbu qismning 2-bandida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, rudani (konsentratni) realizatsiya qilish chog'ida — qazib olingan (ajratib olingan) metallning haqiqatda realizatsiya qilingan qiymati, ushbu qiymat rudaning (konsentratning) tarkibida mavjud bo'lgan metall hajmiga nisbatan qo'llaniladigan soliq (hisobot) davri uchun o'rtacha arifmetik birja bahosi va o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi o'rtasida olingan yuqoriroq narx bo'yicha hisob-kitob qilinib, ushbu metallni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va (yoki) transportda tashish xarajatlari chegirib tashlanadi;

2) oltin va misni realizatsiya qilish chog'ida — qazib olingan (ajratib olingan) metallning haqiqatda realizatsiya qilingan qiymati, ushbu qiymat ruda, konsentrat va (yoki) qayta ishlashning yakuniy mahsuloti (tayyor mahsulot) tarkibida mavjud bo'lgan metall hajmiga nisbatan qo'llaniladigan soliq (hisobot) davri uchun o'rtacha arifmetik birja bahosi va o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi o'rtasida olingan yuqoriroq narx bo'yicha hisob-kitob qilinib, ushbu metallni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va transportda tashish xarajatlari chegirib tashlanmaydi. Bunda soliq to'lovchi oltin va mis bo'yicha soliq bazasini ushbu xarajatlarni chegirib tashlagan holda belgilashga haqli;

3) mustaqil ravishda yoxud qaytarish sharti bilan qayta ishlashga berish

¹ <https://lex.uz/docs/-4674902>

asosida ajratib olingan kumushni, platinani, palladiyni, ruxni, qo'rg'oshinni yoki molibdenni realizatsiya qilish chog'ida — qazib olingan (ajratib olingan) metallning haqiqatda realizatsiya qilingan qiymati, ushbu qiymat soliq (hisobot) davrida o'rtacha arifmetik birja bahosi va o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi o'rtasida olingan yuqoriroq narx bo'yicha hisob-kitob qilinib, soliq to'lovchi tomonidan ushbu metallni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va (yoki) transportda tashish uchun qilingan xarajatlar chegirib tashlanadi.

Shuningdek, geologiya-qidiruv ishlarini olib boruvchi yuridik shaxslar, shuningdek ular jalb etgan pudrat va subpudrat tashkilotlari:

- geologiya-qidiruv ishlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan maxsus texnika vaqtincha olib kirilganda konlarni qidirish, qidirish va qazib olish davrida davriy bojxona to'lovlari;

- belgilangan tartibda shakllantiriladigan ro'yxatlar bo'yicha konlarni qidirish, qidirish va qazib olish ishlarini o'tkazish uchun zarur bo'lgan o'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilmaydigan asbob-uskunalar, moddiy-texnika resurslari va maxsus texnikalarni import qilishda bojxona boji.

Bundan tashqari, 2021-yil 1-oktabrdan boshlab tabiiy gazni eksportga sotishda aksiz solig'i stavkasi 0% miqdorida belgilanishi tartibi joriy etildi. Shuningdek, tabiiy gazni O'zbekiston Respublikasi hududiga import qilishda yuridik shaxslar bojxona bojidan ozod etiladi.

Avvalgi boblardan ham bilamizki O'zbekistonda tabiiy boyliklarni, xususan oltinni qayta ishlash bo'yicha eng katta ko'rsatgich bu shubhasiz NKMK zimmasiga to'g'ri keladi. Tabiiyki shu o'rinda davlat byudjetiga soliq to'lash ko'rsatgichlari bo'yicha ham bunday kompaniyalar yetakchilik qiladi. Masalan 2020-yilda Moliya Vazirligi e'lon qilgan ma'lumotlarga ko'ra mamlakatimizda eng ko'p soliq to'lovchi tashkilot bu NKMK bo'lgan. Bu ma'lumotlarga ko'ra bu yilda yirik soliq to'lovchilar soliq tushumlari umumiy miqdorining 63,3 foizi mazkur 10 ta korxonalar hissasiga to'g'ri keldi. Quyidagi top o'ntalikda Navoiy kon-metallurgiya kombinati yetakchilik qilib, korxonaning hissasi 50 foizni tashkil qildi:

1. "Navoiy kon-metallurgiya kombinati" DK;
2. "Olmaliq kon-metallurgiya kombinati" AJ;
3. "O'ztransgaz" AJ;
4. "O'zbekneftgaz" AJ;
5. "O'ZBAT" AJ QK;
6. "Lukoil";
7. "O'zavto Motors" AJ;
8. "O'zbektelekom" AJ;
9. "Hududgazta'minot" AJ;
10. "Buxoro neftni qayta ishlash zavodi" MCHJ.

Berilgan ma'lumotlardan ham ko'rishimiz mumkinki yuqorida keltirilgan barcha yirik soliq to'lovchilar tabiiy boyliklarni qazib olish va qayta ishlash, umumiy holatda yer qaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar hisoblanadi.

Xulosa

Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish, soliq tartib-qoidalarini optimallashtirish, soliq jarayonlarining shaffofligi va adolatligini ta'minlash, innovatsion va ekologik texnologiyalarni rag'batlantirish, xalqaro hamkorlar bilan faol hamkorlikni yo'lga qo'yish asosiy masalalardan iborat.

Olingan natijalarga asoslanib, tog'-kon sanoati sohasida soliq tizimini isloh qilishda kompleks yondashuv zarurligi to'g'risida xulosa qilishimiz mumkin

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Amundsen ES, Schb R.(1999): Environmental taxes on exhaustible resources. Eur J Polit Econ. ; 15.2: 311–329. [https://doi.org/10.1016/S0176-2680\(99\)00008-7](https://doi.org/10.1016/S0176-2680(99)00008-7)
2. Green J., Jenkins H. How audiences create value and meaning in a networked economy //The handbook of media audiences. – 2011. – C. 109.
3. Jo'rayev T. Soliq siyosatini takomillashtirish yo'lida. //Toshkent haqiqati. 2003 yil 23 sentyabr.
4. Бард В., Павлова Л. Налоги в условиях экономической интеграции. // –М.: "Кнорус". 2004. С.63
5. Ниязметов И., (2018) "Солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш орқали солиқ тизими барқарорлигини таъминлаш" докторлик диссертацияси.
6. Ecological tax reform in Germany: handling two hot potatoes at the same time //Christiane Beuerman, Tilman Santarius Energy, Transport, and Climate Policy Division, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, P.O. Box 100480, D-42004 Wuppertal, Germany. P.927.
7. Muallif tomonidan "The People's Republic of China Tax Facts and Figures 2019" jurnali ma'lumotlari asosida tayyorlandi.
8. Hallmark T. Political Risk: Assessing dangers in international exploration, development // Offshore Magazine. - 1991. - №5. - 27-34 p.
9. <https://lex.uz/docs/-4674902>
10. <https://lex.uz/docs/-4674902>
11. <https://www.ngmk.uz/uz/home/prensa/1551-nkmk-oltin-ishlab-chiqarish-boyicha-dunyoda-yetakchilardan-biri.html>